

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ПАРЕМІЙ

У статті розглядається проблема особливостей української та французької паремій, їх відмінності та подібності.

Ключові слова: паремія, прислів'я, приказки.

Постановка проблеми. Інтерес дослідників до вивчення проблеми особливостей французької та української паремій ставить дану тему дослідження в один ряд актуальних проблем літературознавчої науки.

Пареміологія – один з найдавніших способів вираження усної народної творчості. Протягом багатьох століть вона виявляла здатність будь-якого народу відбирати й осмислювати найхарактерніші, найтиповіші сторони явищ природи, праці, побуту, взаємини людей між собою, між класами, між людиною та навколишньою дійсністю.

Нагромаджуваний людською спільністю досвід передавався з покоління в покоління. У процесі розвитку людства встановлювалися певні норми суспільної поведінки людини, етичні правила, своєрідні закони, сформовані в афористичні висновки.

Так, прислів'я та приказки стали невід'ємною частиною народного побуту, його словесності.

Оскільки кожен народ має свою історію культурного розвитку, свою специфіку створення усної народної творчості, зокрема, паремій, тому існують певні відмінності їх створення, значення, форми, ритміки.

Ось чому дане дослідження передбачає розв'язання таких завдань:

- уточнити визначення поняття “паремія”, узагальнити особливості французьких та українських паремій;

- вивчити динаміку проникнення паремій у французьку, так в українську мови.

Аналіз останніх публікацій. Огляд наукової літератури показує, що існує достатньо джерел щодо вивчення особливостей як французької, так і української паремій окремо взятих, проте, не так вже їх багато, коли йдеться про їх дослідження в порівняльному аналізі. Так, цією проблемою займаються такі лінгвісти, як В.Б. Бурбело,

М.А. Венгренівська, А.Г. Назарян, Я.І. Рецкер, Такий стан справ дозволяє стверджувати, що на сьогодні питання історії вивчення французьких та українських паремій, визначення їх відмінності та подібності залишається ще недостатньо комплексно опрацьованим.

Мета статті полягає в аналізі смислового навантаження французьких та українських паремій (їх подібність та розбіжність), у дослідженні особливостей їх відтворення як на слов'янському, так і на романському ґрунті.

Виклад основного матеріалу. Найстародавніші європейські прислів'я і приказки виникли в античній Греції, де вони дістали найменування рбспймЯб, звідки походить і сучасний термін паремія (прислів'я, приказка). За визначенням античних філологів (Доната, Діодема, Квінтіліана та ін.), паремія – це вислів, який має переважно метафоричну форму і містить у собі повчання й настанови, корисні для життя.

Прислів'я та приказки – різновид жанру паремій. Вони мають багато спільного і, як правило, у виданнях не розмежовуються на окремі групи. Залежно від контексту власне прислів'я можуть вживатися у повній формі, узагальнюючи відповідні події або явища, а також в усічених, наближаючись за змістом та будовою до приказок.

У науці вироблено ряд дефініцій на позначення цих різновидів народної творчості. Найбільш авторитетними серед них є ті, які розглядають їх з точки зору логіки – як судження, естетики – як художнього твору, граматики – як речення або його частини. Більшість пареміографів прислів'ями вважає самостійні судження із замкнутою формою кліше, що являють собою художні твори з прямими або переносними значеннями, інтонаційно й граматично оформлені як прості або складні речення. Вони в стисnutій і точній формі підводять підсумки спостережень над групами подій або явищ, відзначаючи в них

характерне й особливе, даючи узагальнений висновок, який може бути застосований при характеристиці аналогічних подій чи явищ.

Прислів'я можуть характеризувати світ природи, родинне та суспільне життя та ін. На відміну від приказки приказка висловлює думку неповно, становить собою вид незамкнутого кліше, частину речення, до якого приєднується авторський контекст [6, 37].

Прислів'я та приказки, виникаючи в усній народній творчості, широко впливають на мову художньої літератури. З часу появи перших пам'яток література вбирала в себе народну мудрість. Спочатку це засвоєння є стихійним, а згодом народні афоризми вже вводяться в текст з відповідною метою. З допомогою прислів'їв, як і інших фольклорних елементів, письменники прагнули ввести в літературу дух народної мудрості, її красу та афористичність, влучні соціальні характеристики.

Кожна етнічна спільнота протягом століть створювала властиві собі прислів'я та приказки, образи яких можуть бути ідентичними, де зберігаються не лише форма та зміст, але й ритміка самого афоризму, але в більшості випадків вони відмінні одне від одного або частково, або повністю. На відмінність чи подібність впливають факти з історії розвитку пареміології тої чи іншої мови.

Отже, ми й поставили собі за мету проаналізувати в компаративному плані історію розвитку українських та французьких паремій, відшукуючи як їх аналогічні явища у двох мовах, так і розбіжності, які їм властиві.

Вивчення даної проблеми дає підставу говорити про те, що прислів'я французької мови досліджені значно ширше, ніж в українській лінгвістиці.

У своєму твердженні ми виходимо з наступного:

- вивчення французького прислів'я почалося вже в XII столітті, а українського – у XVII столітті;
- класифікація французького прислів'я проаналізована з більш широкою гамою відтінків (сентенції, максими, поговірки, прислівні вирази, приказки, заклинання), ніж класифікація українського прислів'я (прислів'я і приказки).

Образність українського та французького прислів'їв часто співпадають. Це стосується в основному явищ природи, тварин тощо.

Іноді ми знаходимо в прислів'ях відголоси язичництва. Так, у міфології українського народу центральне місце займає тема Богів, таких, як Дажбог, Ярило. Сила їх божественної сили підкреслюється у наступних висловах: "Щоб ти

не діждав сонечка праведного побачити!", "Сонце б тебе спалило". Надія на краще життя пов'язана зі словом "Сонце" (Ярило, слов'янський бог сонця). Наприклад, "Загляне сонце і в наше віконце". Звичайно, що сучасній українській пареміології важко віднайти прислів'я з опорним словом "сонце" в первинному значенні ("Сонце-батько, Місяць – вітчим", "Сонечко в дорозі не спіткнеться"). Більшість таких приказок сформувались на основі реальних фактів, або ж пов'язані з роботою та життям людей: "Сонце гріє, сонце сяє – вся природа воскресає", "Сонечко блисне – сорочечка висхне", "Коли сонечко пригріє, то й трава зазеленіє". Сонце уособлює також тепло людських сердець: "Весняне сонце як дівчини серце".

Зі сходом сонця починався день селян: "Сонце встане, то й ранок настане", захід сонця означав закінчення роботи: "Сонце низько – вечір близько, додому далеко".

У французькій пареміології та ж сама ідея представлена в прислів'ї: "Celui qui ne se lève pas avec le soleil, ne jouit pas de la journée". Таким чином, зображення сонця у французькій пареміології так само пов'язано з працею людей.

Слов'яни завжди обожнювали землю. У старослов'янських поговірках земля була названа "матір'ю" прославлялася її сила, великодушність: "Земля – наша мати, всіх годує", "Земля – найбагатша, вода – найсильніша".

Деякі прислів'я втратили своє первинне значення і вживаються тепер в переносному значенні. Наприклад, прислів'я "Земля не може утримати два сонця" тепер вживається тоді, коли говорять про ліниву людину "На ледачій землі і трава не росте".

Еквівалентом до французького прислів'я "En terre noire pousse le meilleure blé" є прислів'я "На чорній землі білий хліб росте".

Окрім того, такі опорні слова, як "земля, вода" дуже часто вживають в народних побажаннях "Будь здоровий(а) як вода, а багатий(а) як земля".

Французьке прислів'я "Tout vient de la terre et tout y retourne" виражає думки людей про смерть. Ця ж ідея виражена і в українській мові "Звідки прийшов, туди й пішов" [10, 160].

Проте, не лише народ оспівує землю, письменники також звертаються до зображення образу землі та сонця. Так, Віктор Гюго пише: "La terre est au soleil ce que l'homme est l'ange" [13, 264], а також Жак Превер: "Il faut être poli avec la terre et le soleil" [13, 459].

Окрім образів "землі, сонця, неба, зірок" в прислів'ях та приказках як українського, так і

французького народів з'являються явища вогню, води. Образи вогню та води – це одне з найяскравіших протиставлень, яке знайшло своє відображення в українських прислів'ях. В минулому люди вірили, що колись “вогонь”, “земля”, “вода” мали магічну силу. Протягом тисячі років існував культ вогню, який з часом став символом початку життя. Ці вірування збереглися в наступних прислів'ях: “Вода – мати, Вогонь – то брат води”.

Існує багато українських та французьких прислів'їв, які виражають одну і ту ж ідею, але опорні слова яких відмінні одне від одного. Так, у французькій мові існує таке прислів'я: “Le feu le plus couvert est le plus ardent” (де головний образ – вогонь), в українській мові маємо наступний відповідник: “Тиха вода береги рве” або “Мала ріка береги ломить” (основний образ – вода).

Вогонь займає важливе місце як у французькій, так і в українській пареміології. Але ставлення українців до явища вогню дещо відрізняється від сприйняття французів. Так, українські прислів'я засвідчують страх, пошану до вогню.

Наприклад, прислів'я “Вогонь – Цар, а Водиця – Цариця”, “Вогонь мстить, як його не шануєш” виражає повагу, “Вогонь – гірший ворог, як вода” – страх, “Як випустиш вогонь з рук, не погасиш”, “Проти вогню і камінь лютує” – силу, “Вогонь – добрий слуга, але поганий хазяїн” – необхідність [6, 58].

У французьких же прислів'ях вогонь відображено у більш образному значенні. Наприклад, вогонь може уособлювати злу людину: “Le feu qui semble éteint, souvent dort sous la cendre”, “Qui porte le feu dans son coeur, sa tête s'enfume”.

Проте, існує ряд прислів'їв в українській та французькій мовах, які використовують ті ж самі образи: “Le feu n'éteint pas le feu” – “Вогонь вогнем не погасиш”, “Claire comme de l'eau de roche” – “Чистий, як джерельна вода”, “Une goutte d'eau dans la mer” – “Капля в морі”, “Pêcher en eau trouble” – “В мутній воді рибу ловити”. Прислів'я “Почуватись, як риба у воді” має такий французький еквівалент “Se sentir comme poisson dans l'eau”.

Слід відмітити, що в прислів'ях відображено таке явище природи, як вітер, який представляє живу істоту. Прислів'я про вітер відображають силу, яка може пригнічувати найслабших: “Куди вітер хилить, туди й гілля гнеться”, “Aller selon le vent” йдеться про пристосування до обставин. Французьке прислів'я “Contre vent et marée” відображає людину, яка досягає своєї мети навіть супроти найбільших перешкод. В українській ж

мові для зображення цієї риси характеру використано зовсім інший образ – “гори”: “Звернути гори”.

Людам, які неочікувано прийшли, кажуть: “Яким вітром тебе принесло?” – “Quel bon vent vous amène?”, що означає здивування і захоплення побачити когось.

Час як явище дивував багатьох людей. Часто говорили: “Le temps n'est pas loup, il ne fuira pas dans les bois”, український аналог – “Час не кинь, не підженеш, та й не зупиниш”. Народна мудрість твердить: “Il est un temps pour aller à la pêche et un temps pour faire sécher les filets” – “Прийде врем'ячко – достигне яблучко, само відпаде”; “Le temps c'est l'argent” – “Погода робить сіно, а час – гроші”.

Образ часу використовується також, щоб виразити ставлення до людей лінивих: “Tuer le temps”, “Pousser le temps à enfiler des perles” – “Байдики бити”, “Ховатися від роботи, як собака від мух”. Коли говорять про минулі часи, французи кажуть: “Au bon vieux temps”, “Au temps que la reine Berthe filait”. В українській мові є свої реалії: “Де ся ті часи діли, коли самі ковбаси до губи липли”, “Колись було добро, та давно”, “Як то було давно славно: стояло сади попід столи”.

Прислів'я, які стосуються пів року, досить багаточисельні.

Весна приходить після холодної землі, ось чому казали: “Même le plus dur hiver a peur du printemps”. Народна мудрість закликала весну такими словами: “гарна”, “красна”. Проте весна для селян була суворою порою року, оскільки саме в цей час не вистачало хліба: “Весна днем красна, а на хліб пісна”. “Весна багата на квіти, а хліба в осені позичає”. Щоб не залишитися без засобів проживання, наступна приказка радить засіювати поле вчасно: “La récolte de toute l'année dépend du printemps où se font les semailles”, “Celui qui est en ville au printemps perd son printemps” (“Весна – наші батько і мати, хто не посіє – не буде збирати”, “Весняний день рік годує”).

Античне прислів'я “Una hirundo non facit ver” перейшло у французьку мову “Une hirondelle ne fait pas le printemps”, аналог цього прислів'я існує також і в українській мові: “Одна ластівка не робить весни”.

Більша половина прислів'їв про літо концентрується на праці людей у полі, а приказки дають поради і попередження: “Два рази в році літа не буває”, “Хто влітку дармує, той взимку бідує”.

Окрім того, в прислів'ях ми часто любуємося красою літньої пори. Так, Марсель Пруст пише:

ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ПАРЕМІЙ

“L’été se marque non moins par ses mouches et moustiques que par ses roses et ses nuits d’étoiles”, Гюстав Флобер ще лаконічніший: “L’été: toujours exceptionnel!” [12, 50]. Шарль Бодлер порівнює літо з життям:

“Bientôt nous prolongerons dans les froides ténèbres,

Adieu, vive clarté de nos étés trop courts !” [12, 208]

Осінь вважається найбагатшою порою року. “Восени і горобець багатий”. Саме у цей час збирають врожай: “L’automne est le père des fruits”, “Осінь – наша мати і жебрака нагодує”.

Зима – це найсуворіша пора року для бідних: “Іде зима, а кожа нема”, “Питає лютий, чи добре взутий”. Карб’є Робер підкреслює цю ідею: “Voici venir l’hiver, tueur de pauvres gens” [12, 591]. Слід додати, що багато поетів використовують метафору зими для зображення картини життя. Так, Франсуа Маньяр пише:

“On ne voit point tomber ni tes lys ni tes roses,
Et l’hiver de ta vie est ton second printemps”.

Теодор Агріппа погоджується з цією ідеєю: “Voici moins de peines:

Le rossignol se tait, se taisent les Syrènes;
Nous ne voyons cueillir ni les fruits ni les fleurs:
L’espérance n’est plus bien souvent tromperesse
L’hiver jouit de tout, bien heureuse vieillesse,
La saison de l’usage, et non plus des labeurs” [12, 28].

Приказки та прислів’я – це найбільш поширений жанр у фольклорі будь-якого народу, чи то українського, чи то французького. Немає людей, які б у своєму житті не використовували цих поетичних та образних шедеврів, створених народом.

1. Венгренська М.А., Венгренівська Г.Ф. Українсько-французький і французько-український словник. – К.: “Гене́за”, 2000. – 276 с.

2. Гак В.Г. Сравнительная типология французского и русского языков. – М.: “Просвещение”, 1989. – 342 с.

3. Корж Н.Г., Луцька Ф.Й. Из скарбниці античної мудрості. – К.: “Вища школа”, 1994. – 350 с.

4. Назарян А.Г. Фразеология современного французского языка. – М.: “Высшая школа”, 1976 – 288 с.

5. Назарян А.Г. Образные сравнения французского языка (фразеологизмы). – М.: “Наука”, 1965. – 198 с.

6. Пазяк М.М. Прислів’я та приказки. Природа. Господарська діяльність людини. – К.: “Наукова думка”, 1989. – 478 с.

7. Рябчук В.П. Календар природи. – Львів: “Світ”, 1995. – 112 с.

8. Туган-Барановская Б. Русские и французские пословицы и поговорки. – М., 1946. – 60 с.

9. Шигаревская Н.А. История французского языка. – Ленинград, “Просвещение”. – 1974. – 345 с.

10. Шумада Н.А. Народ скаже як зав’яже. Українські народні прислів’я, приказки, загадки, скоромовки. – К.: “Веселка”, 1985. – 221 с.

11. Maloux M. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes. – Paris, 1987. – 378 p.

12. Kalma M. Trésor des proverbes et locutions du monde. – Paris, 1981. – 472 p.

13. Robert C. Dictionnaire des citations françaises. – Paris: “Larousse”, 1979. – 632 p.

Стаття надійшла до редакції 10.11.2009

a b c d a b c d a b c d a b c d a b c d b

?

Джерела мудрості

“Íáãð³ãàé ÷àñ³ ñòãðãæèñŷ çĕĩãĩ³ íã çàãñðèããéñŷ çà òãĩř äóóó.

Āĩ ° ãñðèã, ùĩ íããĩãèðü ãð³õ, ° ñðèã – ñèããã³ èãñèã.

Íã ìðèéìãé èèðã çà òãĩř äóóó³ íã ñĩðĩìèñŷ ñĩã³ íã óĩããĩé.

Íã çàððèìãé ñèĩãĩ ã ÷ãñ³ ñððããé, ° íã ñõĩããé òãĩ°; íõãðĩñð³ äëŷ èðãñè.

Āĩ ã ñèĩã³ ì³çĩã°ðũñŷ íõãð³ñðü³ ìãĩĩóĩãĩŷ ã ìã³ ĵçèèã”.

Ēĩèãã ìðãĩõãðĩñð³²ñõñã, ñèĩã Ñèðãðã, äèããã 4, 20 – 24.

a b c d a b c d a b c d a b c d a b c d b